

BOLESŁAW STRUŻEK

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

ZMIANY W PRODUKCJI ROLNICZEJ EUROPEJSKICH KRAJÓW DEMOKRACJI LUDOWEJ

Zmiany w produkcji rolniczej mogą przejawiać się w zmianach rozmiaru globalnej produkcji rolniczej, w zmianach stosunku między produkcją rolniczą towarową a tą częścią produkcji, która jest przeznaczona na spożycie w obrębie przedsiębiorstwa. Zmiany te mogą również dotyczyć proporcji wewnętrznych rolnictwa, wyodrębnienia się w zakresie poszczególnych gałęzi produkcji nowych kierunków użytkowych, zmiany w rozmieszczeniu produkcji rolniczej. W opracowaniu pragnę zwrócić przede wszystkim uwagę na zmiany w wielkości produkcji globalnej oraz na sprawę kształtowania się wewnętrznych proporcji rolnictwa.

Produkcja roślinna

Główną gałęzią w produkcji roślinnej europejskich krajów demokracji ludowej jest produkcja zbożowa. Kształtowanie się globalnej produkcji zbożowej w latach 1937 — 1955 i planowaną produkcją zbóż w okresie lat 1956 — 1960 przedstawia tablica 1.

Tabl. 1. Produkcja globalna zbóż i strączkowych

Kraj	1937 r.		1950 r.		1955 r.		1960 r. (plan)		Wskaźnik przeciętnego rocznego przy- rostu produk- cji zbóż	
	tys. ton	wskaź- nik	tys. ton	wskaź- nik	tys. ton	wskaź- nik	tys. ton	wskaź- nik	za okres 1950— —1955	za okres 1956— —1960
Polska	10 283	100	12 300	119,6	13 928	135,5	15 000	145,9	2,6	1,6
Czechosłowacja	5 801	100	4 757	82,0	5 178	89,2	7 129	122,9	1,7	7,5
NRD	5 318	100	5 661	106,8	6 490	122,4	7 189	135,6	2,9	2,1
Rumunia	5 757	100	5 260	91,3	10 717	186,0	15 847	275,1	20,7	9,6
Bułgaria	3 273	100	3 177	97,1	4 058	124,1	6 192	189,3	5,5	10,5

Przedwojenny poziom produkcji zbożowej odbudowany został w zasadzie około 1950 r. W okresie lat 1945 — 1950 największe tempo przyrostu produkcji zbóż miało miejsce w Polsce i NRD. W latach 1950 — 1955 duża dynamika rozwoju produkcji zbóż występuje w Rumunii, Bułgarii i NRD.

W każdym z tych krajów inne czynniki decydowały o tempie wzrostu produkcji zbożowej.

W NRD na przykład główną rolę spełniały dwa czynniki; wysoki poziom ogólnej kultury rolnej (umiejętności wytwórcze producentów, zapotrzebowanie w nasiona kwalifikowane, poziom zabiegów agrotechnicznych) i szybki wzrost nawożenia — zarówno nawozami mineralnymi, jak i obornikiem. Na przykład już w 1949 r. na terenie NRD materiałem kwalifikowanym było zasiane blisko 50 % ogólnej powierzchni zbóż, 30 % ogólnej powierzchni ziemniaków i 100 % oleistych. Od 1950 r. utworzony został „Wymienny Fundusz Siewny“. Corocznie z tego funduszu rolnicy mogą uzyskać co najmniej 15 % zapotrzebowania zboża siewnego, 50 % potrzebnych nasion strączkowych, od 50 — 70 % nasion roślin pastewnych, 75 % potrzebnej ilości sadzeniaków, 100 % oleistych, buraków cukrowych i warzyw. Stosowanie nawozów mineralnych w okresie lat 1950 — 1955 wzrosło blisko trzykrotnie.

W Bułgarii, obok polepszenia poziomu agrotechniki, główną rolę w szybkim wzroście produkcji zbożowej odegrał w latach 1950 — 1955 czynnik ustrojowo-organizacyjny. W Bułgarii bowiem już w 1950 r. spółdzielnie produkcyjne obejmowały przeszło 600 tys. ha ziemi, w 1953 r. — 2 500 tys. ha ziemi (przeszło 60%), a pod koniec 1955 r. — przeszło 75% ziemi. Biorąc pod uwagę produkcję zbożową, a nawet szerzej — całą produkcję roślinną, Bułgaria dostarcza przykładu, że socjalistyczna przebudowa wsi stwarza możliwości znacznie szybszego tempa wzrostu produkcji rolniczej.

W Rumunii na kształtowanie się globalnej produkcji zbóż największy wpływ wywarły wewnętrzne proporcje produkcji zbożowej. W Rumunii zarówno przed II wojną światową, jak i w okresie lat 1945 — 1947 poważne miejsce w produkcji zbożowej zajmowała kukurydza. W 1938 r.

Tabl. 2. Kształtowanie się powierzchni zasiewów zbóż i strączkowych oraz plonów 5 podstawowych zbóż w latach 1937 i 1955

Kraj	% % ogólnej powierzchni zasiewów		Plon z 1 ha w q									
			pszenica		żyto		jęczmień		owies		kukurydza	
	1937	1955	1937	1954— —1955	1937	1954— —1955	1937	1954— —1955	1937	1954— —1955	1937	1954— —1955
NRD	60,0	50,1	22,9	29,8	17,8	22,1	21,5	29,2	20,5	25,8	.	25,7
Czechosłowacja	60,3	52,2	17,4	19,4	16,3	19,4	18,0	20,3	17,2	19,2	.	26,4
Polska	64,0	63,3	11,2	14,9	11,2	14,1	11,8	14,0	11,4	13,2	11,2	13,9
Bułgaria	68,2	70,8	12,2	13,3	10,5	9,7	13,6	13,2	8,6	10,6	12,0	17,1
Węgry	74,9	68,2	13,9	13,7	11,6	11,2	13,9	16,7	12,7	13,3	18,1	21,8
Rumunia	83,9	77,3	9,1	12,0	9,3	10,6	7,4	11,4	8,0	9,7	10,5	24,8

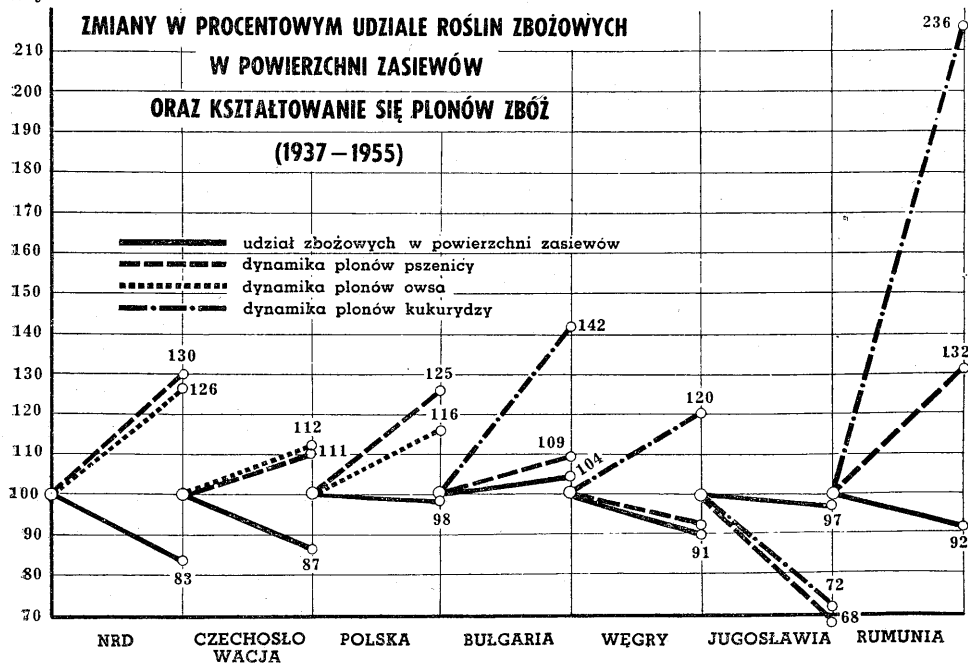
Rumunia zajmowała III miejsce w światowej produkcji kukurydzy. W latach 1948 — 1955 powierzchnia zasiewów kukurydzy zmniejszyła się o przeszło 3 mln ha. Wpłynęło to na poważne zmniejszenie się globalnej produkcji zbóż. Dopiero przywrócenie należnego miejsca kukurydzy

Tabl. 3. Zmiana w proporcjach wewnętrznych produkcji zbożowej w okresie lat 1955—1960

Kraj	Powierzchnia zasiewów w tys. ha						Udział procentowy w ogólnej powierzchni zbóż i strączkowych			
	4 zbóż		kukurydzy, ryżu i strączkowych		razem		4 zbóż		pozostałych zbóż i strączkowych	
	1955	1960	1955	1960	1955	1960	1955	1960	1955	1960
NRD	2 346	2 320	155	142	2 501	2 462	93,8	94,3	6,2	5,7
Polska	9 108	8 790	828	1 470	9 936	10 260	91,7	85,6	8,3	14,4
Czechosłowacja	2 402	2 402	268	503	2 670	2 923	90,0	82,8	10,0	17,2
Bułgaria	1 991	2 021	842	902	2 833	2 923	70,3	69,2	29,7	30,8
Węgry	2 330	2 343	1 380	1 597	3 710	3 930	62,8	59,5	37,2	40,5
Rumunia	3 925	4 165	3 406	4 180	7 331	8 345	53,6	49,8	46,4	50,2

w produkcji zbożowej spowodowało jej poważny wzrost. Wzrost bowiem produkcji zbożowej o przeszło 103% w okresie lat 1950 — 1955 dokonywał się głównie w ostatnich dwu latach tego okresu. W 1955 r. kukurydza w globalnych zbiorach zbóż stanowiła przeszło 60%.

Wykres 1

Porównując kształtowanie się plonów zbóż i powierzchni ich zasiewów w okresie lat 1937 — 1955 uzyskujemy odpowiedź, czy wzrost produkcji zbożowej zachodził na drodze ekstensywnej czy też intensywnej.

Z wyjątkiem Bułgarii (i to raczej na skutek zmian terytorialnych) we wszystkich krajach udział zbożowych i strączkowych w ogólnej powierzchni zasiewów uległ zmniejszeniu. Szczególnie duży spadek daje się zaobserwować w NRD i Czechosłowacji oraz na Węgrzech i w Rumunii. Inny natomiast jest kierunek zmian w kształtowaniu się plonów. Największy wzrost plonów miał miejsce w NRD i Czechosłowacji. Różnice w nasileniu zmian w powierzchni zasiewów i plonach zbóż bardziej poglądowo przedstawia wykres 1.

Tabl. 4. Wzrost uprawy kukurydzy planowany na okres lat 1956—1960

Kraj	Powierzchnia zasiewów kukurydzy w tys. ha		Wskaźniki wzrostu uprawy kukurydzy	
	1955	1960	1955	1960
NRD	46	30	100	65
Bułgaria	742	800	100	108
Węgry	1291	1497	100	116
Rumunia	3265	4000	100	122
Czechosłowacja	160	280	100	175
Polska	82	750	100	695

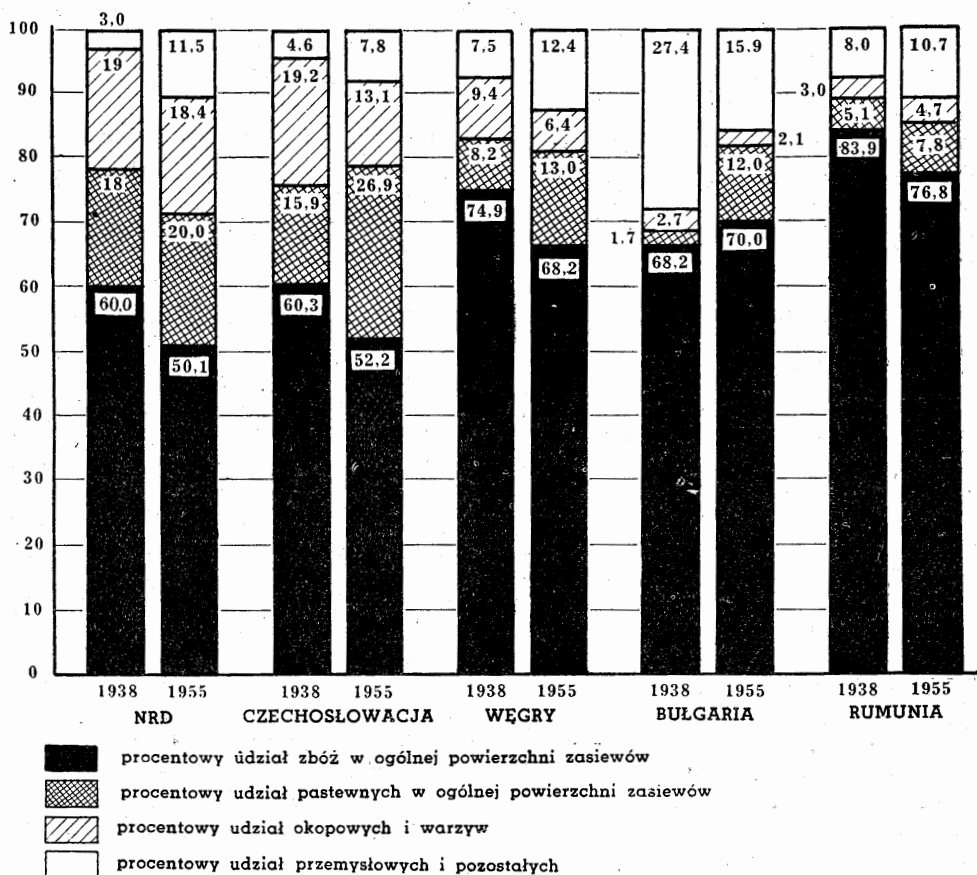
Można więc wyciągnąć wnioski, że w zasadzie we wszystkich krajach europejskich demokracji ludowej wzrost globalnej produkcji zbóż zachodzi na drodze zwiększenia plonów. Oznacza to intensyfikację produkcji zbożowej. Przy czym wzrost przeciętnych plonów zbóż następuje jako czynnik poprawy nawożenia i całego szeregu zabiegów agrotechnicznych.

Tabl. 5. Wskaźniki kształtowania się powierzchni, plonów i zbiorów ziemniaków oraz buraków cukrowych w latach 1956—1960 (1955 = 100)

Kraj	Powierzchnia		Plony		Zbiory		Przyrost zbiorów z tytułu wzrostu plonów w % całkowitego przyrostu	
	ziemniaki	buraki cukrowe	ziemniaki	buraki cukrowe	ziemniaki	buraki cukrowe	ziemniaki	buraki cukrowe
Polska	100	104	119	120	121	127	100	82
NRD	101	111	128	112	128	123	96	54
Czechosłowacja	103	107	115	101	118	109	84	9
Węgry	99	127	110	119	115	160	100	47
Bułgaria	113	122	118	170	169	203	60	79
Rumunia	100	128	143	132	155	175	98	58

Wymaga to przede wszystkim zwiększenia nakładów pracy uprzedmiotowionej (nawozy, system maszyn, nasiona kwalifikowane, chemiczne środki walki ze szkodnikami itp.). Obok tego bardzo ważnym czynnikiem wzrostu globalnej produkcji zbóż i podniesienia przeciętnych plonów jest zmiana wewnętrznych proporcji produkcji zbożowej. Na ogół we wszystkich omawianych krajach zmniejsza się powierzchnia uprawy żyta i owsa, wzrasta powierzchnia uprawy pszenicy, jęczmienia i kukurydzy. Tendencja ta utrzymuje się również w planie na lata 1956 — 1960.

ZMIANY W STRUKTURZE ZASIEWÓW

W związku ze zmianami w proporcjach produkcji zbożowej wysuwa się problem kukurydzy w naszym kraju. Pierwszy projekt planu pięcioletniego przewidywał wzrost powierzchni zasiewów kukurydzy z 82 tys. ha w 1955 r. do 1000 tys. ha (przeszło 12-krotny wzrost). Było to zadanie nierealne, a jednocześnie niezupełnie celowe. Stąd II wariant projektu planu pięcioletniego (po VII plenum) przewidywał wzrost powierzchni zasiewów kukurydzy do 570 tys. ha (wzrost blisko 7-krotny). Dla ilustracji podaję wskaźniki wzrostu uprawy kukurydzy w poszczególnych europejskich krajach demokracji ludowej.

Z wymienionych w tablicy 4 krajów Polska i NRD posiadają mniej więcej jednakowe i najmniej sprzyjające (w porównaniu z innymi wymienionymi krajami) warunki klimatyczne do uprawy kukurydzy. Charakterystyczny jest fakt, że podczas gdy NRD ogranicza powierzchnię uprawy kukurydzy, w Polsce planuje się 7-krotny jej wzrost.

Tabl. 6. Produkcja mięsa, mleka i wełny na 100 ha użytków rolnych w latach 1937—1960

(w q)

Kraj	Mięso w wadze ubojowej				Mleko				Wełna		
	1937	1950	1955	1960	1937	1950	1955	1960	1937	1955	1960
NRD	125,3	71,3	140,5	167,5	813	540	865	1165	0,8	1,1	1,4
Czechosłowacja	61,0	81,8	77,0	102,0	584	510	531	709	0,2	0,4	0,7
Polska	32,8	.	63,0	79,9	391	.	479	629	0,2	0,5	0,8
Węgry	—	88,3	94,0	124,6	210	196	220	300	1,1	0,9	1,5
Rumunia	34,0	22,5	36,0	59,0	126	133	157	210	1,3	1,5	2,4
Bułgaria	.	.	34,6	57,8	.	121	141	238	.	2,8	3,5

W europejskich krajach demokracji ludowej znacznie większa dynamika rozwoju występuje przy produkcji innych ziemiopłodów, a szczególnie roślin przemysłowych. Ujemną stroną tego jest jednak to, że wzrost produkcji pozostałych ziemiopłodów (ziemniaków, przemysłowych upraw, pastewnych) następuje głównie i niemal wyłącznie na drodze prostego zwiększenia powierzchni ich uprawy nawet przy pewnym spadku plonów w porównaniu z latami 1934 — 1938.

Stąd w planach na lata 1956 — 1960 zakłada się znaczny wzrost plonów tych upraw przy zachowaniu w zasadzie tej samej ich powierzchni. To założenie ilustruje tablica 5.

Jeżeli chodzi o przewidywany wzrost zbiorów ziemniaków, to całkowity przyrost zbiorów od 60 % (w Bułgarii) do 100 % (Polska, Węgry) wynika ze zwiększania plonów. Natomiast nieco odmiennie sprawa przedstawia się z przyrostem zbioru buraków cukrowych. W Czechosłowacji przyrost zbiorów buraka cukrowego opiera się głównie na wzroście powierzchni jego uprawy. Trzeba jednak zaznaczyć, że w 1955 r. przeciętny plon buraków cukrowych wynosił tam 314 q z 1 ha (najwyższe plony spośród krajów demokracji ludowej). Jeśli chodzi o buraki cukrowe, to w większości krajów głównym źródłem zwiększenia zbiorów tej kultury jest jej intensyfikacja.

Pogląd na zmiany wewnętrznych proporcji produkcji roślinnej w okresie lat 1938 — 1955 daje wykres 2.

Produkcja zwierzęca

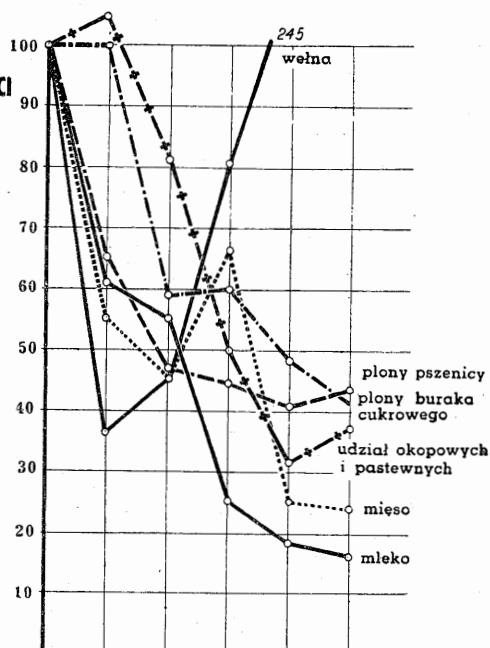
Pod względem rozwoju produkcji zwierzęcej europejskie kraje demokracji ludowej można podzielić na 2 grupy. W pierwszej grupie krajów znajdują się NRD, Czechosłowacja, Polska i Węgry. W krajach tych produkcja zwierzęca zajmuje wysoki udział w wartości globalnej produkcji

rolniczej. Produkcja roślinna jest w tych krajach bardziej dostosowana do obsługi potrzeb hodowli. Natomiast w pozostałych krajach udział hodowli w ogólnej wartości produkcji rolniczej jest mniejszy. W krajach tych występuje również znacznie słabsze tempo rozwoju produkcji zwierzęcej niż w pierwszej grupie krajów. Jeżeli w pierwszej grupie krajów tempo rozwoju produkcji zwierzęcej przewyższa tempo rozwoju produkcji roślinnej, a szczególnie tempo rozwoju produkcji zbóż, okopowych, pastewnych, to w drugiej grupie krajów wyższe tempo rozwoju produkcji uwidacznia się w dziedzinie produkcji roślinnej.

O nasileniu i tendencjach rozwojowych produkcji podstawowych artykułów zwierzęcych informują tablice 6, 7 i 8.

Bardziej wyrazisty obraz różnic w rozmiarze produkcji zwierzęcej na 100 ha użytków rolnych daje wykres 3. Jednocześnie wykres daje obraz

**RÓŻNICE
W STOPNIU INTENSYWNOŚCI
PRODUKCJI ROLNICZEJ
W 1955 R.**

	NRD	ČSR	Polska	Węgry	Rumunia	Bułgaria
produkcja mięsa na 100 ha użytków rolnych	100	55	45	67	25	24
produkcja mleka na 100 ha użytków rolnych	100	61	55	25	18	16
produkcja wełny na 100 ha użytków rolnych	100	36	45	81	136	254
udział okopowych i pastewnych w pow. zasiewów	100	105	82	50	32	37
plony pszenicy	100	65	47	44	41	43
plony buraka cukrowego	100	100	59	60	48	41

Tabl. 7. Liczebność pogłównia zwierząt produkcyjnych
(w tys. szt.)

Kraj	Bydło				Trzoda chlewna				Owce			
	1930	1950	1955	1960	1937	1950	1955	1960	1937	1950	1955	1960
NRD	3 605 ^a	3 615	3 760	4 200	6 187 ^a	5 705	9 029	8 900	1 595 ^a	1 065	1 807	2 850
Czechosłowacja	4 376 ^a	4 277	4 454	4 535	3 160	4 754	5 813	5 400	486	596	1 174	1 550
Węgry	1 882	2 018	2 090	2 200	5 224	4 782	6 000	1 584	1 120	1 800	6 000	2 300
Rumunia	3 600	4 502	4 800	5 000	2 400	2 197	4 500	6 000	10 450	10 222	11 500	15 000
Bułgaria	1 640	1 947	1 875	1 940	1 180	818	1 500	2 280	11 000	7 820	8 000	8 200
Polska	10 554	7 200	7 912	9 950	7 525	9 850	10 888	12 400	3 411	2 199	4 243	5 500

^a 1936 r. — NRD i Czechosłowacja

U w a g a: pogłównie za 1937 r. obliczone w granicach współczesnych.

pewnych współzależności w rozwoju produkcji rolniczej, w rozwoju poszczególnych jej gałęzi.

Jakie wnioski wynikają z przytoczonych materiałów.

Po pierwsze — istnieje wyraźna korelacja między rozmiarem produkcji zwierzęcej przypadającej na 100 ha użytków rolnych a stanem produkcji roślinnej. Wysoko rozwiniętej produkcji zwierzęcej odpowiada mały udział zbożowych w powierzchni zasiewów, wysokie plony zbóż i okopowych, stosunkowo dobrze rozwinięta polowa produkcja pasz. Same proporcje wewnętrzne hodowli wpływają na siłę jej oddziaływania w kierunku intensyfikacji produkcji roślinnej. Duża pozycja hodowli owiec w całości hodowli wybitnie hamuje tego rodzaju jej wpływ.

Tabl. 8. Pogłowie zwierząt na 100 ha użytków rolnych w latach 1937—1955 oraz planowana obsada w 1960 r.

Kraj	Pogłowie zwierząt na 100 ha użytków rolnych w szt.								
	Bydło			Trzoda chlewna ^a			Owce		
	1937	1950	1960	1937	1950	1960	1937	1950	1960
NRD	69,3 ^c	53,0	64,7	121,0 ^c	180,9	176,9	16,7 ^c	27,9	34,4
Czechosłowacja	54,2	53,9	51,5	68,8	114,1	101,4	6,0	16,5	21,0
Węgry	46,5	28,9	30,5	55,4	109,8	108,0	22,0	24,9	31,9
Rumunia	24,3	34,0	34,8	20,8	46,8	57,1	70,7	81,6	82,5
Bułgaria	44,2	32,5	32,7	25,0	31,3	45,8	204,6	138,7	138,4
Polska	48,6 ^b	35,8	49,0	62,8 ^b	60,7	78,3	9,0 ^b	10,7	29,4

^a Trzoda w przeliczeniu na 100 ha gruntów ornych.

^b W 1938 r.

^c Dla całych Niemiec.

U w a g a: obsada zwierząt na 100 ha użytków rolnych w 1937 r. podana w ówczesnych granicach.

Po drugie — wydaje się być słuszne stwierdzenie, że w krajach o zacofanej, mało wydajnej, ekstensywnej i głównie chłopskiej hodowli w okresie przejściowym od kapitalizmu do socjalizmu należy widzieć dwa jej zasadnicze etapy rozwojowe. Pierwszy etap — to etap, w którym hodowla rozwijać się będzie w warunkach całkowicie indywidualnej gospodarki. Niewątpliwie indywidualna gospodarka zachowa się dłużej w dziedzinie hodowli niż w dziedzinie produkcji roślinnej. Drugi etap rozwoju hodowli nastąpi wówczas, gdy poważna część produkcji roślinnej wytwarzana będzie w formach zespołowych, jak również pewna część hodowli zorganizowana będzie na tych zasadach. Stworzy to możliwość bardziej racjonalnej hodowli, hodowli intensywnej nie z pozoru, a w rzeczywistości.

Po trzecie — w krajach tych najpierw musi nastąpić ekonomiczna przebudowa produkcji roślinnej celem jej lepszego dostosowania do potrzeb intensywnej hodowli (zmiana struktury zasiewów, stąd konieczność podniesienia plonów itp.).

Po czwarte — lepsze dostosowanie produkcji roślinnej do potrzeb hodowli zapewni stosunkowo wysoką efektywność zootechnicznych zabiegów (przejście na bardziej racjonalne żywienie, skrócenie okresu pro-

dukcji, polepszenie stanu jakościowego pogłowia itp.). W takich warunkach w krajach tych należy przewidywać znacznie szybsze tempo rozwoju produkcji zwierzęcej niż w krajach ekonomicznie rozwiniętych.

Po piąte — w zasadzie w krajach takich, jak NRD, Czechosłowacja, Polska podstawową drogą zwiększenia produkcji artykułów zwierzęcych jest wzrost produktywności jednostkowej zwierząt. W pozostałych natomiast krajach istnieją jeszcze znaczne możliwości zwiększenia pogłowia bydła i trzody, jak również niemniej ważną sprawą jest podniesienie wydajności, a szczególnie mleczności krów.

LITERATURA

1. Referat komisji do spraw rozwoju rolnictwa krajów demokracji ludowej w latach 1956—1960.
2. Materiały porównawcze niektórych elementów z projektów planów pięcioletnich krajów demokracji ludowej.
3. S. Kotow, „Agrarnyje odnoszenja i zemelnaja reforma w Germanii“, Moskwa 1956.
4. W. N. Myszkow, „Wengria — ekonomika i wniesznaja torgowla“, Moskwa 1956.
5. Sielski, „Stosunki ekonomiczno-agrarne Czechosłowacji“, Warszawa 1938.
6. Mitrany, „Economic development in S. E. Europe“, Londyn 1945.
7. „Etude sur la situation economique de l'Europe en 1954“, Genewa 1955.